

УДК:
316.74:028.01

Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXV) XII, vol=36
Бр. 2 / 2013.
стр. 243-252.

*Зоран Милошевић**
Институт за политичке студије, Београд

О (НЕ)ЧИТАЊУ КЊИГА У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ**

*„У издаваштву објављивање некавалитетне
литературе расте, а оне квалитетне се умањује.
Мора да су издавачи решили да изврше
масовно самоубиство
или у том лудилу има неких правила?“*

Пјотр Гочек

Сажетак

Проблем нечитања књига постаје све актуелнији у савременом свету. Нечитање књига је озбиљан интердисциплинарни културни, антрополошки и научни проблем, јер тиме се запушта језик, језичка култура, писменост, образованост, рационалности и аналитички дух, а најновија истраживања да се тиме и штети властитом здрављу, јер свакодневно читање и учење продужава људски век.

Главни разлози због чега се шири „отпор“ према књижи су бројни, а истраживачи наводе недостатак времена, препуштање забавним садржајима које емитују медији, посебно телевизија, скупа књига, утицај капиталистичког система (тржишне привреде), који „убија културу читања“ дајући предност комерцијалним издањима и писцима таквих дела, док озбиљна и стручна дела маргинализује, а ауторе ниподаштава

* Научни саветник, Институт за политичке студије, Београд

** Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

тако што ствара систем да им се не плаћа за њихов рад, чиме нестаје и интерес за бављење радом од кога се не може живети. Важан део ширења (не) културе читања је и одсуство адекватне државне политике, пре свега Министарстава културе, која су подлегла политици глобализације и пропагирања страних култура.

Кључне речи: Култура, књиге, знање, образовање, политика, идентитет, медији

У савременом свету притиснутом медијима за масовну комуникацију, говоре светски статистички центри, све се мање читају књиге у поређењу са неким протеклим временима. ”Људи су више заинтересовани за теленовеле, млади за интернет, неки немају новца, а неки се „ваде“ на недостатак времена. Уосталом, љубав према књизи се његује брижљиво - од породице, школе, па до окружења које би требало да се односи према књизи као истинској духовној вриједности. Шта је разлог да је књига, као и остала штампана издања, сада стављена у други план,¹⁾ - пита се Звијездан Живковић?

Одговор је вишеслојан, а читање умногome зависи и од националних особености и прилика, јер док у неким развијеним земљама читање књига опстаје у другим оно посустаје. На удару су мале државе, које су имале неуспешну транзицију из социјализма у капитализам или су подвргнуте туторству моћних. Но, истраживачи мисле да је погрешно закључивати да сателитске и обичне телевизије, радио станице, интернет портали и други медији доводе до опадања интереса људи за читање књига. „У другој половини XX века започео је процес за који многи верују да ће довести до нестанка традиционалне књиге; рођени су озбиљни конкуренти књизи - филм, радио, телевизија, и, нарочито, електронска књига.“²⁾ Неки, радикалнији заговорници електронских медија радо би видели потпуну замену штампаних књига и новина електронским, ипак очигледно је да књига још није достигла свој зенит и да је и даље веома важан део наше културе, а према савременим истраживањима то треба и да остане.

1) Zvezdan Živković, Knjiga se u BiH više gleda nego što se čita, <http://www.slobodnaevropa.org/content/knjiga-se-u-bih-vise-gleda-nego-sto-se-cita/24680451.html> 17.08.2012

2) Jadranka Božić, *Antropologija knjige i čitanja*, www.nb.rs

Ипак, проблема са (не)читањем има. Недостатак времена, мноштво забавних садржаја и скупа књига јесу основни разлози којима људи, па чак и озбиљни кругови објашњавају смањивање интереса за читање књига, тврди Иранац Мансур Мохамед-Тахер.³⁾ Према истраживањима социолошких центара и агенција током почетка XXI века број људи који не читају књиге се увећава, а смањује се и број чланова библиотека. Што је посебно опасно, снижава се број деце која не читају (деца од 10 до 12 година лоше и мало читају). Развој културе читања је немогућ без развоја дечије литературе, односно развоја читалачке културе управо код деце. Истовремено, није неважно напоменути став Пауле Корото (Paula Corroto) из Шпаније, која оптужује капиталистички систем, „јер убија културу читања“.⁴⁾ Корото сматра да је то поредак у коме се углавном читају комерцијалне књиге, пошто, мање више, нико неће да плати писце озбиљних научних и књижевних дела. Капитализам је, према њеном мишљењу, „систем у коме се не посвећује пажња ни књигама ни ауторима, што катастрофално делује и на читање књига“. Пољски аутор Пјотр Гочек, коментаришући недавно одржани сајам књига у Кракову констатује: „Када сам се упознао са издавачким плановима у наредним месецима, обузео ме је ужас. Време када су људи улазили у књижаре да купују књиге одлази у историју: сви дају тежиште на објављивање комерцијалних књига. Успомене, аутобиографије рок-звезда, коментари закона, рецепти за кување, путописи...“⁵⁾ На пример, „Ја – Златан Ибрахимовић“ – биографија фудбалера на основу текстова у булеварској (жутој) штампи.

У Великој Британији се годишње објави 110.000 нових књига, у Русији између 130.000 и 140.000, а у Киргистану и Узбекистану број се мери само у стотинама, а већина од тога су уџбеници. Класичних уметничких књижевних дела и научних монографија је мало. Централноазијски аутори су на недавно одржаном сајму књига (19 – 26. новембар) констатовали и да је западно тржиште књига веома затворено и контролисано од политике, тако да објављују само она дела страних аутора која одговарају њиховим интересима. То је била прилика да се људи подсети и другачијих навика, на пример за време постојања Совјетског савеза и Југославије све

3) Мансуре Мохаммад-Тахер, “Mellat”, Иран, 13/06/2012, према: <http://inosmi.ru/world/20120704/194489806.html>

4) Paula Corroto, El capitalismo entierra la literatura rusa, Publico.es, 01/06/2011

5) Piotr Gociek, Nieznośna lekkość pisania, *Rzeczpospolita*, 25/11/2012

било другачије, јер су објављивани преводи дела и аутора из овог дела света. Сада је све окренуто наглавачке и препуштено самим ауторима да се сналазе.⁶⁾

Просечан тираж књиге у малим државама какве су Босна и Херцеговина, Србија и Хрватска је за научне књиге од 300 до 500 примерака, а за популарну белетристику 3.000 (уз, наравно, часне изузетке, попут дела Кустурице, Лаушевића и сличних аутора) и по томе су сличне Киргистану и Узбекистану. Аутори, наравно, немају хонорар, па поједини професори универзитета сами продају своје књиге студентима – што је опет дефинисано као корупција. Тако се показује да у капитализму нема система популаризације књиге, јер оне не носе политичку добит. Тако, ипак, главну одговорност за стање на тржишту књига и (не)читања носе власти, а оне не посвећују овом пољу важност, јер је сматрају маргиналном и од мале помоћи у свом политичком раду (што је погрешно размишљање). Политичари се окрећу телевизији, а књиге остављају малом броју ентузијаста. У неким државама Азије и Блиског истока се покушава задржати стара добра и корисна традиција читања књига, па председници државе и премијери популаришу читање одређених монографија, тако што преко неког електронског медија, а потом то пренесу и други, штампани медији, говоре о некој књизи, или изражавају жељу да имају неку књигу у својој библиотеци, односно препоручују становништву да прочитају неко дело (и због политичког интереса), али тиме учествују и у популаризацији читања. Други начин популаризације књиге и читања је, сличан првом, само што се уместо председника и премијера у улози популаризатора неке књиге налазе познате личности из света уметности (обично филма), бизниса или науке. Суштина је да познате личности на плакатима и билбордима позивају људе да прочитају конкретну књигу. Додуше ово више личи на класичну рекламу, али доноси резултат, при чему показује, да када се хоће све се може променити на боље.

Основни разлог због кога људи не читају књиге, према мишљењу иранског аутора Мансура Мохамеда-Тахера, јесте изгубљен интерес и веома мала потреба савременог човека за читањем књига. Упркос томе што читање књига показује различите социјалне и личне мотиве и користи за појединца, на пример: читање шири

6) Алиса Назарова, Централна Азија: Книг мало, ауторов не продвигают, пробиться не легко, <http://www.fergananews.com/articles/7556>, 28.11.2012

свест о постојећим проблемима и ствара навике за размишљање и ангажовање на њиховом решавању; читање даје самопоуздање и „уклања” из свести човека осећај мање вредности и ограничености; читање јача уверења и погледе на свет, формира мисаоне обраце и припрема човека да прихвати новине, односно да учествује у дискусијама и размени мишљења. На врху користи би свакако била могућност да се упозна са ремек-делима литературе. Према неким истраживањима спроведеним од стране библиотека, данас људи не читају из простог разлога што пре свега треба да преживе захтевна и тешка времена, па за лепу, односно уметничку књижевност немају времена. Ово отвара питање познавања и читања класичне књижевности, односно шта тиме људи губе, ако им из интелектуално и вредносног сазнања одсуствује ово знање⁷⁾.

ЗАШТО ЈЕ ВАЖНО НЕГОВАТИ КУЛТУРУ ЧИТАЊА КЊИГА?

Чињеница је, да када анализирано како људи проводе време, да у току дана мноштво људи бива изложено доколици и досади, а књига савршено може да попуни ово време. Друго, за разлику од забавних садржаја који просто отимају време и не доносе човеку обogaћивање његовог сазнања, читање књига има низ предности. На крају, учлањење у библиотеку решава питање куповине данас за просечног грађанина скупих књига, мада они који наводно „не читају због скупоће књига“ у том изговору налазе неоправдано правдање, јер јавне библиотеке нуде за мали новац и то задовољство. Реч је о изговору без истинског аргумента.

Читање, познато је, човека ослобађа ода напетости и смирује. Љубав према књигама се преноси са родитеља на децу, градећи својеврсну порoдину традицију читања. То даје одличне резултате код предаје знања деци, односно код формирања њихових радних и културних навика. Уколико се људи науче да читају књиге, тиме науче и да своје проблеме решавају уз помоћ читања, али и поједностављују прихватање учења код властитог потомства. У најобразованијим државама света (Русија, Канада, Израел, САД...) књиге чита до 60 одсто становништва, што је значајан број.⁸⁾ (Док

7) <http://www.openclass.ru/blogs/107970>

8) Фатыхова Татьяна Ивановна, Чтение в современном мире, <http://ext.spb.ru/index.php/2011-03-29-09-03-14/91-2011-12-05-14-02-36/1020-2012-02-24-16-46-54.html>

истраживање компаније за консалтинг GfK међу 37.000 деце у 25 држава света показало је да у Европи чита око 57 одсто деце).⁹⁾

Деца мало читају књиге, између осталог, што за учење користе интернет. Колико је овај процес одмакао сведочи и податак да је позната британска енциклопедија после 244 године изласка у штампаном издању прешла на електронско издање. Али ту настаје проблем са интернетом јер ђаци преписују садржаје и предају готове задатке, тако да не улажу довољно труда ни размишљања у рад.¹⁰⁾ Проблем није само у плагирању и навици да се то чини, већ у штетним последицама за развој аналитичког мишљења. Интернет, другим речима, потискује књиге. Но, проблем је у нечем другом. Наиме, овде не треба бирати између књига и интернета (новинама, часописима, телевизијом, филмом итд), већ научити младе да имају приступ свим образовним ресурсима, како би могли да оцењују важност информација и података и развијају аналитичко мишљење.¹¹⁾

Но, у мање образованим земљама читање је готово привилегија богатих и образованих. Књига, између осталог, децу може спасти од погубног утицаја „улице“, заштитом од духовне чамотиње и саблазни савременог живота. Такође, читање књига може пресудно да допринесе позитивној социјализацији деце, примереном формирању личности и дефинисању животних циљева.

Америчка ауторка, Клеј Дилоу за амерички часопис „Популарна наука“ истиче да је читање корисно за мозак, јер вежба и одржава способности мозга.¹²⁾ Истраживачи са познатог Универзитета

9) Gisele Sousa Dias, Los adolescentes usan pocos libros y más Internet para estudiar, *Clarín*, 25/05/2012

10) Истраживачи са Харварда су објаснили зашто људи нису способни да се одупру подели мисли, жеља и осећања на социјалним мрежама. Наиме, суштина је у томе што откривање информација о себи активира центре у мозгу одговорне за стварање осећања задовољства и среће (као кад се једе чоколадна бомбона, добијам новац или када имамо добар емотивни живот). Зато су научници почели да мере степен задовољства корисника социјалних мрежа када пишу о себи. У експерименту је коришћен JMP томограф за праћење активности мозга учесника експеримента. Истраживање је дефинитивно потврдило повећање задовољства када људи пишу о себи. Таквог осећања нема када говоре о другим људима. У свему томе важну улогу игра и аудиторијум (публика), јер задовољства нема, ако учесник на социјалној мрежи нема осећај да има са друге стране оне који га читају или слушају. Публика човеку даје осећај важности и зато он дели информације о себи. Види: Deborah Netburn, Facebook, Twitter, other social media are brain candy, study says, *Los Angeles Times*, 08/05/2012

11) Gisele Sousa Dias, Los adolescentes usan pocos libros y más Internet para estudiar, *Clarín*, 25/05/2012

12) Clay Dillow „Literature is Good for Your Brain“, *Popular Science*, 10/09/2012

Стенфорд су пратили уз помоћ апарата за магнетну резонанцу шта се догађа када су добровољцима дали да читају роман Џејн Остин. Резултати експеримента су показали да аналитичко читање литературе и читање ради забаве, изазива различите реакције у мозгу, али да и једно и друго делује позитивно на мозак. „Истраживање је показало да при преласку од читања ‘ради задовољства’ на ‘аналитичко’ читање се догађа смена нервне делатности мозга и карактера циркулације крви у мозгу”.¹³⁾

Научници чак тврде да људи који цели живот уче (читају) живе дуже седам година, јер оним људима који читају имају бољу циркулацију крви у мозгу. Ипак, ово није оригинална идеја истраживача са споменутог Универзитета, већ та заслуга припада филолошкињи Натали Филипс (Natalie Phillips), која се прва запитала какав је за човека значај читања? Наиме, до сада се знало да читање књига има културолошко и хуманистичко значење, али се није знало (мада се претпостављало), какве конкретне користи од читања има сам човеков интелектуални апарат.

Развој културе посредством припреме средине, као и развојем услова, и организација и одговарајућих институција представља једну од претпоставки увећања броја читалаца књига. Наравно, овде треба указати на то да политика игра кључни фактор, јер је Министарство културе то које путем различитих подстицаја издавачима, али и сугестијама и конкретним облицима подршке дистрибуцији, пропаганди у медијима и слично, може да креира повољну климу за подстицање људи да се посвете (и) читању књига.

Посебно се разуме и третира читање на матерњем језику, јер је такво читање, поред осталог, важан фактор очувања и развоја националне културе.¹⁴⁾ Према подацима УНЕСКО-а, данас у свету постоји 6000 језика, а сваки месец умиру два језика, па постоји опасност да ће у наредних неколико покољења нестати више од половине живих језика. Са њиховим нестанком нестаје и знање, лиретаура, култура и традиција повезани са тим језиком, што је немерљива штета за човечанство.

Поред тога, читање је инструмент, средство стицања образовања и ширења културе, средство васпитања и интелектуалног развоја човека, сведочанство формирања стручњака и показатељ успеха

13) Исто.

14) Чтение литературы на родном языке как фактор сохранения и развития национальной культуры <http://www.kungurlitera.ru/forum/241-2011-08-11-14-29-13.html?showall=1>

човека у животу и показатељ конкурентности државе.¹⁵⁾ Сасвим, дакле, довољно разлога да се човек окрене читању, а државе популаризацији књига!

ЛИТЕРАТУРА

- Вожић, Jadranka: *Antropologija knjige i čitanja*, www.nb.rs
- Gociek, Piotr: Nieznośna lekkość pisania, *Rzeczpospolita*, 25/11/2012
- Dillow, Clay: Literature is Good for Your Brain, *Popular Science*, 10/09/2012
- Corroto, Paula: El capitalismo entierra la literatura rusa, *Publico.es*, 01/06/2011
- Мансуре, Мохаммад-Тахер: «Mellat», Иран, 13/06/2012, према: <http://inosmi.ru/world/20120704/194489806.html>
- Назарова, Алиса: Центральная Азия: Книг мало, авторов не продвигают, пробиться нелегко, <http://www.fergananews.com/articles/7556>, 28.11.2012
- Netburn, Deborah: Facebook, Twitter, other social media are brain candy, study says, *Los Angeles Times*, 08/05/2012
- Sousa, Dias Gisele: Los adolescentes usan pocos libros y más Internet para estudiar, *Clarín*, 25/05/2012
- Сметанникова Н.Н.: *Роль чтения и грамотности в современном мире*, http://www.rusreadorg.ru/issues/c2006/00_smetannikova.htm
- Фатыхова, Татьяна Ивановна: Чтение в современном мире, <http://ext.spb.ru/index.php/2011-03-29-09-03-14/91-2011-12-05-14-02-36/1020-2012-02-24-16-46-54.html>
- <http://www.openclass.ru/blogs/107970>
- Чтение литературы на родном языке как фактор сохранения и развития национальной культуры <http://www.kungurlitera.ru/forum/241-2011-08-11-14-29-13.html?showall=1>

15) Сметанникова Н.Н., Роль чтения и грамотности в современном мире, http://www.rusreadorg.ru/issues/c2006/00_smetannikova.htm

- Živković, Zvijezdan: Knjiga se u BiH više gleda nego što se čita, <http://www.slobodnaevropa.org/content/knjiga-se-u-bih-vise-gleda-nego-sto-se-cita/24680451.html> 17.08.2012

Zoran Milosevic

ABOUT BOOK (NON)READING IN MODERN WORLD

Resume

In the modern world, passed down through the mass media, statistics world centers report, books are read less as compared to past times. People are more interested in the soap opera, youth for internet, some people haven't enough money, and some are "taken out" that they no time. After all, love toward books is carefully nurtured - from families, schools and the environment that are supposed to treat the book as a true spiritual value.

However, the problem with reading exists. Lack of time, lots of entertainment and a set of books are the main reasons that people explain the decrease of interest in books reading, says Iranian-Mansur Mohamed Taher. According to sociological research centers and agencies in the early twenty-first century, the number of people who do not read books increases and decreases the number of library members. What is particularly dangerous; decrease the number of children who reading (children from 10 to 12 years rarely or bad read). Developing of culture of reading is impossible without the development of children's literature. At the same time, it is not irrelevant to note attitude of Paula Corroto from Spain, which accuses the capitalist system, "because it is killing the culture of reading". Corroto considers that is the order in which are usually read commercial books, because, more or less, nobody wants to pay the writers of serious scientific and literary books. Capitalism is, in her opinion, "a system in which no attention is paid to authors or books, which seem catastrophic for books readings". Polish author Piotr Gocek, commenting recently held Book Fair in Krakow concludes: "When I knowledge publishing plans in the next months, I was overcome by the horror. The time when people go into bookstores to buy books went down in history: all give priority to commercial publishing books. Memoirs, autobiographies of rock stars, comments on laws, recipes for cooking, travel stories ... "For example," I - Zlatan Ibrahimovic "- biography of football player based on yellow press paiges.

In the UK 110,000 new books are published each year, in Russia between 130,000 and 140,000, and in Kyrgyzstan and Uzbekistan the number are measured only in the hun-

dreds, and most of them are textbooks. Literature classics and scientific monographs are few. The Central Asian authors at the recent Book Fair (November 19th - 26th) and concluded that western book market is very closed and controlled by policy, to disclose only those works of foreign authors that match their interests. It was an opportunity to remind people with different habits, for example during the existence of the Soviet Union and Yugoslavia situation were different, because they published translations of books and authors in this part of the world. Now everything is turned upside down and left the authors to cope themselves.

Average circulation of books in small countries such as Bosnia and Herzegovina, Serbia and Croatia for science books is 300 to 500 copies, and for popular fiction 3000 copies and that manner are similar to Kyrgyzstan and Uzbekistan. Authors, of course, have no honorarium, and some university professors often sell their books to students - which is defined as corruption. So it shows that in capitalism has no system for books popularizing because they do not carry political gain. However, the main responsibility for the condition on the book market and non-reading carry authority, and they do not give importance to this field, because it is considered marginal and of little wealth in his political work (which is wrong opinion). Politicians are turning to television; books are leaved to a small number of enthusiasts. In some countries of Asia and the Middle East they trying to keep the old good and useful tradition of book reading, so presidents of state and prime ministers popularizing reading of certain monographs, such as through an electronic medium, and then transferred to the other, the print media, talk about a book or express a desire to have a book in your library, or recommend someone to read any book (because of political interests), but on that way they popularize reading. Another way to popularize books and reading is similar to the first, except that instead of the president and prime minister in the role of a popularizer of the book is well-known personalities from the world of art (usually movies), business or science. The point is that celebrities on posters and billboards urging people to read the actual book. Admittedly this is more like traditional advertising, but it brings results, while showing that when it wants everything could change for the better.

Овај рад је примљен 22. априла 2013. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. јуна 2013. године.